

8. *Luhmann Niklas*. Political Theory in the Welfare State. Berlin and New York: Walter de Gruyter, 1990. 248 p.
9. *Mouffe Chantal*. On the political. London: Routledge, 2005. 144 p.

Андрій Яценко

УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОПИСНЕ ПИТАННЯ НА ШПАЛЬТАХ АМЕРИКАНСЬКОЇ «СВОБОДИ»

Проаналізовано особливості правописної дискусії щодо нової редакції «Українського правопису». Закцентовано увагу на ролі спільного сучасного українського правописного кодексу для України і для діаспори як ознаки національної єдності.

Ключові слова: *«Український правопис», газета «Свобода», українські мас-медіа, правописна комісія, правописне питання, українська діаспора.*

In this article analyzed the spelling discussion in the American newspaper «Svoboda» («Freedom») about the new modern «Ukrainian spelling». Also explained the role of the general modern Ukrainian spelling code for Ukraine as well as a diaspora as a sign of national unity.

Keywords: *Ukrainian spelling, newspaper «Svoboda», Ukrainian mass media, spelling commission, or the graphical questions, Ukrainian diaspora.*

Архіактуальним питанням, яке, на жаль, досі не вирішене й далі окреслює сьогочасну мовну ситуацію в Україні, є дотримання «Проекту українського правопису» усіма учасниками комунікаційного процесу. Це важливо для утвердження єдиної правописної системи, яка за своїми мовними ознаками наблизитиме «Український правопис» до оригінальної української мови.

Правописна проблема знову постала на порядку денному від 15 серпня 2018 р., коли Міністерство освіти і науки України оприлюднило на сайті зверстаний електронний варіант проекту правопису 2018 р., який складався з 216 сторінок. Зазначмо, що обговорення його повинно було закінчитися 1 жовтня. Через велику кількість зауваг (понад 500) [3] нову редакцію «Українського правопису» повинні доопрацювати до кінця року і подати для затвердження Кабінету Міністрів.

У цій науковій статті наше завдання полягає в тому, аби проаналізувати особливості наукової дискусії щодо правописної проблеми на шпальтах американської газети «Свобода», а також її проекції на сучасність. Важливо наголосити на двох принципових тезах, які прагнуть спростувати противники т. зв. «Харківського правопису» 1929 р. Перша — «Проект українського правопису» Василя Німчука (саме у ньому докладно обґрунтовані 17 змін, які чомусь не всі врахувала Українська національна комісія з питань правопису, що працює в Україні з 2015 р., але він і наближає сучасну українську правописну традицію до оригінальної, автентичної, природної української вимови) — це не діаспорне видання, а основа української літературної мови. Запропоновані зміни — це ті правила, які вже зафіксував «Харківський правопис» 1929 р., який орієнтувався саме на наддніпрянські норми, на «Словник української мови» Бориса Грінченка. Тому безпідставними сьогодні є думки про те, що він укладений згідно з діаспорними чи галицькими вимогами. Друга теза полягає в тому, що ці 17 змін до нової редакції «Українського правопису» не те що не змінюють докорінно всю орфографічну систему, а логічно доповнюють її, роблять більш зрозумілою і природною, такою, що відповідає давньому українському фонетико-морфологічному принципу.

На цьому дуже часто наголошують автори традиційної рубрики «Мова про мову», яку тривалий час веде редактор найдавнішої україномовної газети в США «Свобода» Петро Часто. Зазначмо, що в «Мові про мову» з-поміж численних актуальних мовних проблем (межі вживання іншомовної термінології, особливості акцентуаційних норм, проблеми ортології тощо) особливу увагу авторитетні дописувачі звертали на питання «Українського правопису», яке стало визначальним чинником соборності материкової і нематерикової України. Відразу варто наголосити на тому, що саме «Свобода» найбільш активно відстежувала реакцію на правописне питання в українських мас-медіа. Вона, на нашу думку, більш об'єктивно і більш повно висвітлювала проблему нової редакції правопису, ніж українські мас-медіа. Доказом цього є численні публікації на шпальтах задекларованого американського тижневика, які ми проаналізували впродовж 2000—2008 рр. Актуалізація правописного питання припадає саме на цей зазначений період,

адже у грудні 1999 р. в Науковому товаристві імені Шевченка у Нью-Йорку відбулося обговорення «Проекту українського правопису» 1999 р., який запропонував відомий мовознавець, член-кореспондент НАН України Василь Німчук. «Свобода» докладно висвітлювала цю подію у статті «Те незабутнє обговорення в НТШ...» [8]. Автор матеріалу, Петро Часто, який, до речі, був свідком цього історичного обговорення в НТШ, акцентує нашу увагу на іноді суперечливих думках відомих академіків, які і визначали роль української правописної норми: бути чи не бути їй на основі «Харківського правопису». У статті наведено цитату з інтерв'ю Миколи Жулинського (до речі, він був головою Української національної комісії з питань правопису (1994 р.) журналістові Бі-Бі-Сі, який, окрім того, що запевняє у неможливості цілковитого повернення до «Харківського правопису», ще й некоректно покликається на відомого мовознавця Юрія Шереха-Шевельова, який нібито дотримується такої ж думки. Позиція цих двох професорів логічно вимальовується на шпальтах «Свободи». З одного боку, ми бачимо непослідовність і суперечливість поглядів М. Жулинського. Це впливає із висловлювань професора, які зафіксувала газета «Свобода». Наприклад, маємо на увазі таку позицію М. Жулинського, згідно з якою 19 змін до чинної редакції «Українського правопису» не змінюють усього правопису, «оскільки вони не торкаються основ правопису і носять радше процедурний характер» [5]. З цим, звичайно, варто погодитися, хоча потрібно відкоригувати кількість змін, адже їх, за словами професора Олександра Пономарева, було 17. Тоді чому ж у статті «Мова і політика» за 24 листопада 2000 р. наведено протилежні думки М. Жулинського? З цієї вже позиції академіка впливає думка, що в основі правопису повинен бути правопис 1993 р. [6], який ми вважаємо проросійським і таким, що базувався на прорадянському правописі 1933 р. [8]. Звідси висновковуємо тільки те, що академік М. Жулинський не вважає «Харківський правопис» доброю орфографічною платформою для сучасного «Українського правопису», який і відділятиме українську правописну норму від російської, і робитиме її автентичною, оригінальною.

Абсолютно іншої думки дотримується професор Юрій Шерех-Шевельов. «Свобода» дуже часто покликається на беззаперечний

авторитет відомого мовознавця і прихильника принципових норм «Харківського правопису». Його позиція чітка, зрозуміла й однозначна. Адже вона полягала в тому, що «Проект українського правопису» В. Німчука, в основі якого були норми «Харківського правопису», «найдокладніший з усіх попередніх». Йому Ю. Шевельов відводив роль такого, що «поєднає Україну і закордонне українство». Звісно, професор також наголошував на тому, що недоречно впроваджувати в сучасний правопис усі норми «Харківського правопису». «Корисні елементи варто підживити. І це буде не війна з мовою, її системою, а підтримка неповторності мови наших батьків, дідів і пращурів» [8]. Ми підтримуємо таку виражену позицію відомого мовознавця і згадуємо іншу радикальну думку, яка була провідною для творців «славнозвісного» правописного кодексу 1933 р. Її газета «Свобода» також зафіксувала і подала цитатою Ю. Шевельова: «...державна ідеологічна машина забороняє певні слова, синтаксичні конструкції, граматичні форми, правописні ортоепічні правила, а натомість пропагує інші, ближчі до російських або живцем перенесені з російської мови» [7]. Тому про яке повернення до редакції 1993 р. може йти мова сьогодні, коли вже особливо назріла потреба розв'язати це давнє і тягле правописне питання сучасним автохтонним українським правописом.

Позицію Ю. Шереха-Шевельова на шпальтах американської «Свободи» також підтримує інший відомий мовознавець і прихильник «Харківського правопису», представник материкової України, професор О. Пономарів, який, до речі, постійно консулював редакцію видання з різноманітних мовних питань. У статті «Правопис: хто проти?», опублікованій 27 квітня 2001 р., він чітко спростовує некоректні звинувачення про те, що запропоновані 17 змін нібито ускладняють український орфографічний кодекс. Отже, варто зацентувати увагу на них і довести протилежне, тобто показати, наскільки незначними, але дуже доцільними і потрібними для оригінальної української мови, є згадані уточнення.

Конкретно йдеться про важливі сім змін у правописі питомих слів та давно засвоєних запозичень, а також про десять змін у написанні слів іншомовного походження. Коротко сформулюємо їхню суть. Отже, за словами професора Інституту журналістики Київ-

ського національного університету імені Тараса Шевченка О. Пономарева, йдеться про:

1) написання *нів* окремо з іменником у родовому відмінку однини (*нів аркуша, нів Києва*);

2) у деяких словах перед літерами *н* та *р* на початку слова пишемо *и* (*иншомовний, инколи*);

3) у родовому відмінку однини іменники третьої відміни, що закінчуються на *ть* з попереднім приголосним, а також слова *кров, любов, осінь, сіль, Русь, Білорусь* мають закінчення *-и* (*вісти, незалежності*);

4) іменники четвертої відміни в родовому відмінку однини мають закінчення *-и* (*імени (ім'я), племені (плем'я)*);

5) закінчення *-а* в назвах населених пунктів (*Парижа, Лондона*); у розмовному мовленні деякі топоніми можуть мати паралельні закінчення *-а, -я та -у, -ю* (*Лондона і Лондону*);

6) у деяких топонімах та прізвищах відповідно до вимови пишемо *г* (*Горонда, Мамалига*);

7) імена по батькові *Ігорьович та Лазарьович* утворюємо, як і інші іменники м'якої групи;

8) застосовуємо «правило дев'ятки» щодо власних й загальних назв (*Дізель і дизель*);

9) відновлюємо український дифтонг *ав* (*авдиторія, авкціон*);

10) літеру *h* передаємо літерою *г* (*Гельсинкі*), в антропонімах відповідно до *g* у мові-джерелі пишемо *г*, а відповідно до *h* – *г* (*Вергілій, Вільгельм*);

11) замість *-ia* пишемо *-ія* (*артеріяльний, матеріяльний*);

12) переважно не зберігаємо подвоєння в іншомовних загальних назвах (*нето, бруто, крім ванни, манни*);

13) уникаємо подвоєної йотації (*фос*);

14) подаємо паралельно деякі слова грецького походження (*анатема й анафема, Атени й Афіни*);

15) пишемо апостроф перед *я, ю, є, ї* і після приголосних *б, п, в, м, ф, г, т, х, к, ж, ч, ш, р* (*б'юро, м'юзикл*);

16) відмінюємо іншомовні іменники з кінцевим *-о*, якщо перед ними стоїть інший приголосний (*метра*);

17) пишемо *проект* так само, як ін'єкція, траєкторія.

З наведених змін впливає думка, що всі вони обґрунтовані і не викликають жодних сумнівів, оскільки логічно відповідають фонетичному принципу української мови. На цьому і наголошує Олександр Пономарів, вважаючи, що такі мовні поправки зможуть очистити правопис від «нав'язаних йому рис, що суперечать фонетико-морфологічній системі української мови» [2].

Звісно, ці зміни неоднозначно сприймали у суспільстві навіть відомі науковці, часто немовознавці, які належали до складу правописних комісій різних років. Маємо на увазі Віталія Русанівського, Петра Толочка, Олександра Тараненка, Світлану Єрмоленко т. ін. (до речі, двоє останніх з цього переліку і зараз є членами правописної комісії, яка працює над проектом «Українського правопису» 2018 р.). Дуже часто серед аргументів проти запропонованих змін згадані науковці наводять некоректні ненаукові пояснення. Наприклад, В. Русанівський, який негативно ставиться до діаспори і до Західної України, пропозицію писати апостроф після губних приголосних (*б'юро, ф'юзеляж*) (а це зрозуміло, оскільки апостроф у таких словах відтворює тверду вимову губних приголосних б, п, в, м, ф, а не напівм'яку, яка властива російській мові) пояснює впливом «старого західноукраїнського правопису» [2]. Некомпетентними треба назвати висловлювання іншого академіка НАН України, археолога за фахом, Петра Толочка, який, на думку Олександра Пономарева, «має власний погляд на історію України, який суперечить поглядам Михайла Грушевського, Миколи Аркаса...» [2]. З-поміж науково безпідставних тверджень звертаємо увагу на «незвичне і неприйнятне для вуха українця» закінчення *-и* в родовому відмінку для іменників третьої відміни, які здебільшого закінчуються на збіг приголосних (*вірности, радости, гідности*). Як вагомий аргумент доцільності вживання такого закінчення, О. Пономарів радить використати словник Бориса Грінченка, який не належав ні до діаспори, ні до Західної України. В іншому номері «Свободи» за 16 березня 2007 р. відомий мовознавець Олександра Сербенська називає це закінчення *-и* «питомою рисою національної мови», яка широко представлена в українських піснях, а також у «Правописному словнику» Григорія Голоскевича [4]. Тому запропоновані зміни не мають нічого спільного з такими висловами П. Толочка, як «діалект діаспори» чи «штучна для української мо-

ви літера» [2]. Не є мовними авторитетами для Олександра Пономарева й інші мовознавці, серед яких — Олександр Тараненко і Світлана Єрмоленко, що намагаються наблизити українську мову до російської, вилучаючи закономірні українські назви і, таким чином, копіюючи російську вимову та правопис.

Несприйняття важливих змін до редакції «Українського правопису» наприкінці 1999 р. — на початку 2000 р. є ознакою хаосу у мовній політиці нашої держави. Таку правописну невпорядкованість, на жаль, найперше демонструють сучасні українські мас-медіа, у яких дуже часто спостерігаємо т. зв. моду на відповідне мовлення. Тобто кожен ЗМІ пише так, як йому заманеться. Шкода, що наприкінці 1999 р. українські мас-медіа недостатньою мірою популяризували питання про зміни до редакції українського правописного кодексу. Не популяризували, бо, очевидно, традиційно не сприймали їх, пояснюючи це незвичною вимовою, чого не можна було робити. Адже українську літературну норму потрібно тлумачити з погляду її становлення і розвитку, з оперття на фонетико-морфологічний принцип, який у цьому випадку мав би бути визначальним в утвердженні сучасного правопису, справді проукраїнського, а не, як завжди, зорієнтованого на російський. Погоджуємося зі слухними думками редактора «Свободи» Петра Часта про те, що якби більшість засобів масової інформації в Україні підтримали «Проект українського правопису» Василя Німчука, як це, до речі, зробили часописи «Критика» [1], «І», канал «СТБ» (маємо на увазі насамперед «Вікна-новини») та ін., то правописне питання не стояло б на порядку денному навіть і зараз. Певним чином ситуація повторюється і нині. Прогнозуємо такий самий кінець у 2019 р., як і наприкінці 1999 р. Адже велика кількість зауваг до редакції 2018 р. свідчить про часто невмотивовані поправки до чинної редакції, про невраховані зміни з «Проекту українського правопису», про непотрібні примітки щодо написання зрозумілих слів тощо. На жаль, правописна проблема може залишитися знову з великою кількістю риторичних запитань, які і далі залишаться без відповідей. А новий український правопис не продовжить традиції забороненого правопису 1929 р., який Олександр Пономарів справедливо називає «часткою нашого розстріляного відроджен-

ня» [2]. А отже, ми знову матимемо дві різні літературні мови для материкової і нематерикової України.

1. Журнал «Критика» перейшов на правопис, відкинений владою // Свобода. 2002. № 21. 24 трав. С. 18.
2. *Пономарів О.* Правопис: хто проти? // Свобода. 2001. № 17. 27 квіт. С. 21.
3. Пробують спотворити ролю діаспори // Свобода. 2001. № 9. 2 берез. С. 16.
4. Проект правопису 2018 року. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 03.12.2018).
5. Учимося, бо маємо в кого // Свобода. 2007. № 11. 16 берез. С. 20.
6. *Часто П.* Доля Правопису вирішиться в лютому // Свобода. 2001. № 3. 19 січ. С. 14.
7. *Часто П.* Мова і політика // Свобода. 2000. № 47. 24 листоп. С. 14.
8. *Часто П.* Правопис чи лівопис? // Свобода. 2003. № 49. 5 груд. С. 16.
9. *Часто П.* Те незабутнє обговорення в НТШ... // Свобода. 2008. № 44. 31 жовт. С. 14.